

Vykypěl, Bohumil

Dvě loňské seziemistické publikace a jedna navíc

Linguistica Brunensia. 2023, vol. 71, iss. 1, pp. 103-106

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/LB2023-1-10>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78619>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20231009

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Dvě loňské seziemistické publikace a jedna navíc

Alena M. Černá:

Čeština Daniela Adama z Veleslavína.

Praha: Filip Tomáš – Akropolis. 2022. 408 s.

ISBN 978-80-7470-409-3

Eduardo Fernández Couceiro:

Pronikání humanismu a renesance do české knižní kultury.

Praha: Academia. 2022. 178 s. Knižní kultura, 5.

ISBN 978-80-200-3305-5

Joachim Bahlcke – Jiří Just – Martin Rothkegel (eds.):

Konfessionelle Geschichtsschreibung im Umfeld der Böhmischen Brüder (1500–1800). Traditionen – Akteure – Praktiken.

Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. 2022. 668 s. Jabloniana. Quellen und Forschungen zur europäischen Kulturgeschichte der Frühen Neuzeit, 11.

ISBN 978-3-447-11709-8

Jedním z emblémů moderní české sebereflexe je veleslavínská čeština. Pozoruhodně ale dosud nikdo blíže nepojednal o tom, co to veleslavínská čeština je. To teď mění důkladná monografie Aleny Černé o Veleslavínově češtině.

Nejprve autorka v úvodu načrtává historii recepce Veleslavína a vytyčuje cíle své práce: deskripci a explikaci jazyka Veleslavínových textů (*Úvodem*; s. 15–22). První kapitola pak přináší Veleslavínův životopis (*Život Daniela Adama z Veleslavína*; s. 23–48); Veleslavínův životopis je netriviální úkol a tato kapitola představuje cenný příspěvek k jeho řešení. V druhé kapitole autorka prezentuje a zdůvodňuje materiálovou bázi svých zkoumání, jejíž základ tvoří Veleslavínovy předmluvy (*Materiálová báze a charakteristika Veleslavínových předmluv*; s. 49–72). Třetí kapitola pojednává o způsobech citování (*Transkripční a transliterační zásady. Formální úprava a řazení citací*; s. 73–81). Nato pak přichází jádro knihy, totiž kapitola o Veleslavínově češtině; šest jejích oddílů pojednává o pravopise a typografii, o hláskosloví, o tvarosloví, o slovní zásobě a slovotvorbě, o skladbě a o stylu; sedmý oddíl pak vše shrnuje (*Čeština Daniela Adama z Veleslavína*; s. 83–338). Knihu přirozeně uzavírá soupis pramenů a literatury jakož i zkratk, rejstříky osob, míst a termínů, anglické resumé a obrazová příloha.

Ovšem Veleslavínova čeština nerovná se veleslavínské češtině, tedy češtině Veleslavínovy doby, o níž pojem veleslavínské češtiny implicitně předpokládá, že Veleslavínova čeština pro ni byla jaksi určující. Na popis této češtiny i na ověření onoho implicitního předpokladu je třeba si ještě počkat nebo se do něho pustit, ale se statnou monografií Aleny Černé to půjde bezpochyby snáz. Navíc nás při jejím čtení napadají různé myšlenky. Tak například oddíl o hláskosloví je stručně předeslána pěkná obecná úvaha o zásadách transkripce starších

textů (s. 113–114). Zdá se nám, že transkripce starších textů je aporijní úkol, ale nejspíš je třeba se řídit podle funkce daného vydání, tedy zjednodušeně řečeno, zda jde o vydání zaměřené na obsah, nebo na formu; v prvním případě bychom pak klidně i substituovali, jak to autorka nazývá, finálními stupni hláskových změn (tj. např. *uo* transkribovali jako *ú*). Jinde autorka ukazuje, že ve starších textech má Veleslavín víc iniciálního *ou-* než v mladších textech (s. 337). Můžeme si myslet, že je další z reflexí Veleslavínova pozdějšího výběrového příklonu k bratrskému úzu (o němž VYKYPĚLOVÁ 2013). Konečně v závěrečných shrnujících pasážích čteme, že Veleslavínova čeština nevybočuje „z široce přijímaného prestižního úzu své doby, jak jej dokládají autoritativní a didaktické texty, zejména *Bible kralická* a jazykové příručky“ (s. 337). Tu je však otázka, zda Bibli kralickou můžeme pokládat za dobový autoritativní text; spíš je, zdá se nám, pikanterií dějin češtiny, že autoritativním textem ji ve výhledu učinil až Veleslavín, když v devadesátých letech vybočil z dobového úzu a zavedl, patrně inspirován bratrským územ, některé nové jazykové jevy.

Druhá loňská seziemistická publikace má za téma pronikání humanismu a renesance do české knižní kultury v první polovině 16. století. Je rozdělena do tří oddílů. Nejdříve autor v prvním oddíle dlouze a kriticky hodnotí dosavadní zkoumání dané otázky (*Ideové a metodologické proměny výzkumu české renesance a humanismu*, s. 11–70). Nato v druhém oddíle stručně upřesňuje, co chápe pod knižní kulturou, renesancí, humanismem a recepcí (*Terminologický a metodologický rámeček*, s. 71–81). Konečně v posledním oddíle popisuje právě ono pronikání humanismu a renesance do české knižní kultury v první polovině 16. století, které se mu jeví jako značně pomalé a obtížné (*Pronikání humanismu a renesance do české knižní kultury: celkový obraz*, s. 82–146).

Couceirovo pojednání představuje specimen toho typu historické literatury, dnes dost populárního, který prezentuje své vyprávění jako empirii a vyprávění protivné jako konstrukt. Hjelmsovologové ale vědí, že všechna věda je konstrukce ze zkušenostních dat, a jde jen o to, zda nám určitá konstrukce škodí, nebo prospívá. Nicméně proti tomuto typu literatury se těžko polemizuje, protože se člověku může celkem snadno stát, že bude označen například za nacionalistu nebo rovnou za hlupáka. Proto na soustavnou polemiku raději rezignujeme a přičiníme jen pár poznámek k tomu, kde by autor své tažení za lepší českou literární vědu mohl ještě vylepšit.

Tak by bylo například pěkné, kdyby autor nepracoval s marxismem či marxistickou literární vědou neterminologicky jako s jakýmsi sběrným označením literárněvědné produkce za komunistů (definovat marxismus se pokusil nedávno KANDA 2020). Deskripce i explikace poválečné české literární vědy by pak byla jemnější a zajímavější. Konkrétně česká literární seziemistika druhé poloviny 20. století, o níž zde především jde, byla, myslím, marxistická spíš povrchově nebo frazeologicky; hloubkově byla především „vernakularizující“, tj. měla za hodnotovou osu literárního dění vernakularizaci, navazující na předchozí vývoj a vedoucí k novodobému jazykovému národu (srov. i tři dichotomie „marxistické poválečné literární vědy“ na s. 7, které nejsou marxistické, ale odpovídají světonázoru české liberální buržoazie). Podobně je například u Josefa Hrabáka pod marxistickým nánosem nebo

nátěrem pořád zřetelný jeho funkčně-strukturalistický základ, jak to ostatně dobře ilustruje i funkčně-strukturalistické vysvětlení, proč literatura něco přejímá a něco ne, podané v jím redigovaných dějinách české literatury, které autora překvapilo na s. 21.

Potírá-li autor skutečný nebo domnělý marxismus, měl by se asi také sám zbavit vlastních progresistických stereotypů. Čteme u něho například o „zastaralých vědeckých názorech“ (s. 7), o „nevědeckosti“ jistého přístupu (s. 15, pozn. 11) nebo o „překonaném pojetí“ (s. 33) či „překonané koncepci“ (s. 80, pozn. 34) a dokonce se dozvíme, že „když pojednáváme o náboženství, pohybuje se mimo racionální zkoumání“ (s. 56).

K Arne Novákovu osamělému názoru o žánrové reduktivitě české literatury 16. století (s. 18–19, 25) se může doplnit, že stejný názor měl Vilém MATHESIUS (1931).

S vědomím toho, co prý řekl Henry Kissinger, totiž že „academic fights are so nasty because the stakes are so meager“ (GRIVÓN 2002, 333), by autorovi prospělo celkově více klidu a mírnit polemický ajfr. Vyhnul by se pak snad i dezinterpretacím některých názorů, s nimiž polemizuje (např. s. 13, pozn. 8 nebo s. 20, pozn. 28), nebo netrefné ironii (např. s. 14, pozn. 10 nebo s. 15, pozn. 11). S tím pak koneckonců souvisí, že autoritám, na něž se člověk odvolává, není nezbytně nutné dodávat váhu ozdobnými epitety jako kupříkladu „uznávaný znalec“ a jeho „slavná monografie“ (s. 24, pozn. 39) nebo „největší světoví odborníci“ (s. 44).

Ovšem celkově je třeba říct, že historický bohemista si tuto knihu nemůže nepřčíst.

Onou loňskou seziemistickou publikací navíc, zmíněnou výše, je sborník příspěvků přednesených na konferenci konané v Praze 18.–20. 4. 2018 u příležitosti vydání prvního svazku regist Akt Jednoty bratrské. Obecně Jednota bratrská – podobně jako Veleslavín – zaujímá významné místo v moderní české sebereflexi a konkrétně její Bible kralická zaujímá významné místo v moderní koncepci dějin češtiny, vytvořené moderní českou sebereflexí. Obojí je pak zhusta zpětně projektováno do 16. století, kdy ani Jednota bratrská ani Bible kralická tak významné místo nezaujímal (jeden příklad této projekce jsme pozorovali i výše). Harrassowický sborník tak může fungovat i jako jeden z nástrojů lepší historické kontextualizace Jednoty (ovšem právě jen lepší, ne ideální kontextualizace: např. hned u úvodní, vlastně programové stati čteme na s. 14, že Bibli kralická se stala „über den evangelischen Bereich hinaus zum Maßstab der neuzeitlichen tschechischen Schriftsprache“; to by ale právě bylo potřeba ověřit, je to jen opakovaná teze a součást oné české sebereflexe). Protože většina příspěvků ve sborníku je na témata čistě historická, zmíníme zde jen dva bezprostředně lingvistické a k nim pak ještě jeden.

Ludger Udolph sondážně ověřoval, zda se ty jazykové prvky, které VYKYPĚLOVÁ (2013) postulovala v bratrských tiscích jako konfesně příznakové, vyskytují také v rukopisných Aktech Jednoty bratrské, a došel k pozitivnímu závěru (*Konfessionelle Markierung in der Sprache der Böhmischen Brüder*, s. 151–163). Astrid Winter zařazuje konfesionalizační aspekty jazykověreflexivních textů Jana Blahoslava do širšího kontextu jeho stylistických úvah (*Bildungsdiskurs und rhetorische Sprachreflexion in den Acta Unitatis Fratrum. Sprachliche Tendenzen der konfessionellen Geschichtsschreibung Jan Blahoslavs (1523–1571)*, s. 165–195). Zdeněk R. Nešpor pak tematizuje právě to, o čem byla řeč výše, totiž význačné postavení

Jednoty bratrské v sebereflexi českého národa v 19. a 20. století, když načrtává dějiny moderního českého bádání o Jednotě, mnohdy různým způsobem instrumentalizovaného (*Die Brüderunität in der modernen tschechischen Geschichtsschreibung*, s. 611–643).

Pokud jde ještě krátce o ono exkluzivní postavení Jednoty v nové době a jeho důvody, přehlízíme-li harrassowický sborník, vydaný v souvislosti s Akty Jednoty, a uvážíme-li vůbec existenci této sbírky pramenů (o jejich napínavých osudech po znovuoobjevení v 19. století se pěkně píše na s. 283–299), samou Jednotou dobře selektovaných, napadá nás, co emfaticky zdůraznil DAVID (2012, 44), totiž že Jednota jednoduše – současnou mluvou řečeno – dělala dobré, profesionální PR, zatímco ostatní dobové sociálně-intelektuální proudy se o to tolik nestaraly, takže o nich zbyla i svědectví zhusta méně pěkná.

LITERATURA

- DAVID, Zdeněk V. 2012. *Nalezení střední cesty. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*. Praha: Filosofia.
- GIVÓN, T[almy]. 2002. *Bio-Linguistics: The Santa Barbara lectures*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- KANDA, Roman. 2020. Po czym poznać marksizm? *Studia Litteraria Universitatis Jagellonicae Cracoviensis*. 15, s. 123–138.
- MATHESIUS, Vilém. 1931. Nové cesty českého dějepytu (Poznámky k rektorské řeči Pekařově). *Přítomnost*. 8, s. 777–778.
- VYKYPĚLOVÁ, Taťána. 2013. *Wege zum Neutschechischen. Studien zur Geschichte der tschechischen Schriftsprache*. Hamburg: Dr. Kovač.

Bohumil Vykypěl

Czech Language Institute of the CAS, v. v. i.

Veveří 97, 602 00 Brno

Czech Republic

vykypel@ujc.cas.cz

Toto dílo lze užívat v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.